

Cserna-Szabó András 2009-ben megjelent, *Mérgezett hajtűk* című esszégyűjteményében rövid, változatos témájú írások sorakoznak (szám szerint negyvenkettő, talán Douglas Adams szerintem méltatlanul nagy sikernek örvendő

10 Pogrányi Péter

GUTENBERG-ÚTIKA- LAUZ STOPPOSOKNAK

Cserna-Szabó András:

Mérgezett hajtűk

kultuszkönyvére utalva), amelyek rendkívül élvezetes stílusukkal a sok intellektuális utalás ellenére szinte olvastatják magukat. Főként irodalomtörténeti kétpercesek, köztük pedig néhány kakukktójas: egy-egy gasztronómiai, képzőművészeti vagy valamilyen tágabb érte-

lemben vett kultúrtörténeti tárgyú miniesszé. Ám ezek nem különülnek el egymástól élesen az egyértelmű túlsúlyban levő irodalomtörténeti tematikától, mert a szövegek asszociatív stílusa, a belőlük áradó melankolikus irónián átszűrte derűs élet- és művészetfilozófia összefogja őket, emellett pedig a kimondottan irodalmi művekkel foglalkozó írások vezérfonala is valamilyen pszichológiai jelenség vagy más alapgondolat, a kötet hangulata tehát egységesnek mondható. Cserna-Szabó a kiszemelt tárgyakat nagyon hasonló módon ragadja meg, nagyjából ugyanazt a technikát alkalmazza: szubjektív közelségből készített rövidfilmjei mellőzi a szakszerű irodalomtörténeti munkák áporodottságát, unalmas fennköltségét: ezek a miniesszék megenged(het)nek maguknak bizonyos könnyedséget, lazaságot, amely feltétlenül az irodalomról folytatott beszéd előnyére válik. Elég az egyik legszembeütőbb eszközre utalni: a szerző hőseit, vagyis az irodalomtörténet alakjait, írókat és költőket mind keresztnevükön emlegeti. Tagadhatatlan, hogy ez a névhasználat akár tiszteletlenségnek is hathat, vagy ami rosszabb, egy idő után kifulladás és egyszerűen unalmassá válik, de az egész kötet mondanivalóját (ha van ilyen), úgy vélem, jól illusztrálja: a mindenkori irodalom(értés) hétköznapi lélettől való eltávolodásának veszélyeire hívja fel a figyelmet, s egyúttal tréfás módon elő is segíti egy bizonyos értelemben a közelebb kerülést. Talán valóban túlzás József Attilát következetesen csak Attilaként, Jókait „drága Móric bátyánk”-ként említeni, ez mégis kihangsúlyozza, nyomatékosítja, hogy nemzetünk kiemelkedő alakjait szoborra merevedett, érinthetetlen szentségként kezelve csak távolabb kerülhetünk tőlük, és életművükből mindig csak annyit és úgy ismerhetünk meg, amennyit és ahogy az éppen fennálló kánonok lehetővé tesznek számunkra.

A *Mérgezett hajtűk* miniesszéinek témaválasztása, a bemutatott szerzők és művek sokszínűsége is azt mutatja, hogy kortársat és klasszikust, kánonizáltat és marginálisat, divatosat és elfelejtettet egyaránt lehet és kell

(újra)olvasni, hiszen a végtelen irodalmi hagyományból az a kis szelet is, amelyet egy ember befogadni képes, olyan hatalmas, hogy újra és újra át kell mozgatni, nehogy elmacskásodjon, mint egy kényelmes puffra feltett láb. Az olvasmányélmények frissen tartása hozzátartozik a művelt ember kötelezettségeihez, és ha minden jól megy, belső szükségletté is 11 válik az olvasás szeretete miatt.

Az Ottlikről szóló esszé például jól mutatja a kanonizált „nagyvadak” iránti tiszteletet és vonzalmat, ugyanakkor azt az igényt is, hogy a fő csapásiránytól eltérve, a mainstream csatornákon át hozzánk elérő értékhierarchiát megkérdőjelezve és újragondolva jelenítse meg a szerző saját értékpreferenciáit. Maga Ottlik, akit Balassa Péter óta a 20. századi magyar irodalom egyik origójaként kezelünk, s az ő „iskolaköpenyéből” látjuk kibújni a későbbi próza jelentős részét, maga Ottlik helyet kap a Cserna-Szabó-féle lajstromban, ugyanakkor szinte természetesen nem az *Iskola a határonnal*, amely könyv az irodalmárok legmagasabb polcán szerepel, hanem az amúgy nem túl vaskos életmű egy másik kötetével, méghozzá – kicsoda véletlen – egy novelláskötettel, amit nagyságrendekkel kevesebben ismernek és olvasnak. A *Hajnali háztető*k című Ottlik-kötetből is kiemel egy írást, s arról töpreng röviden: de olyan röviden, hogy megállapításai inkább vonatkoztathatók az egész Ottlik-olvasásra, mintsem egyetlen művének elemzésére: nincs hely e feszes, néhány oldalas írásokban igazi mélységekbe bocsátkozni. Ez lehet a kötet, vagy általánosabban fogalmazva az efféle minieszék problematikája is, ugyanakkor inkább úgy tűnik, a szerző számot vetett az általa választott műfaj lehetőségeivel és korlátaival, és nem akar többet elérni, mint amit ezek a keretek lehetővé tesznek számára. Az olvasás próbája kicsit a novellaolvasási stratégia próbája is: képesek vagyunk-e a felmutatott, felvillantott értékeket saját magunkkal mérni, úgy is mondhatnám, megadni nekik a megfelelő tiszteletet; vagy úgy teszünk, ahogy sokszor a kispróza műfajaival: egyszerűen lesöpörjük az asztról, nem vesszük komolyan, holmi csillogó kacatként kezeljük komoly irodalmi alkotás helyett. Talál – s főleg ebből a szempontból olvasva meggondolkodtató – a fűszöveg megállapítása: „mindegyik írás olyan feszes és izgalmas, mintha egy igazi novellát olvasnánk...” Valóban novellakulcsra járnak ezek az esszék, éppen ez teszi őket érdekessé; s ha igaz – és igaz –, hogy a halhatatlanságot rőfben mérik, hiszen nemcsak anyagilag, de a sokszor a kritika figyelmét tekintve is jobban jár az, aki olyan vaskos nagyregényt ír, amely alatt, ahogy mondják, beszakad az asztal.

Visszatérve a novella(író) perspektívájára: ha odafigyelünk, azt is láthatjuk, hogy itt-ott felbukkannak távolságtartóan megfogalmazott ars poétikus mondatok, gondolatfoszlányok. Olyanok, amelyek azt a kérdést járják körül,

mit gondol maga a szerző erről a műfajról, amelyet történetesen művel, amihez sajátos „mikro-irodalomtörténetét” (a fülszöveg szóhasználata) hasonlítja, és amely olvasóként is, úgy tűnik, a kedvence. Élet és irodalom között olykor el-
lentét feszül: „Lehet, hogy az élet dögunalom és hülyeség, de a Bodor-
12 novella sohasem az.” Tömörkénnyel kapcsolatban jegyzi meg: „Érdekes ez a magyar élet: ahogy a nagyregények érája után a novella lett a hangsúlyosabb műfaj, abban a pillanatban vesztette el rangját is.” „Igazából inkább valami lebegés van itt, lassú, fáradt, melankolikus öröm, borús, melanzsbarna, kávéházi derengés, szomorédes vándorünnep”, kontra giccses hősiesség, mondja Cserna-Szabó a Hemingway-novellák világáról, s mondjuk mi az ő írásairól: ilyesmit keres és talál ő az irodalomban. Számos más szöveghelyet is idézhetnénk, demonstrálva a szerző megállapításainak önnön írásmódjára való alkalmazhatóságát: ez nem meglepő, miután ezek a szövegekről szóló szövegek beépülnek a novellista írói világába. S nemcsak az efféle önreflexivitás fordul elő; hol önironikusan (mikor minden író közös tulajdonságaként a *sértettséget* megnevezve saját magát sem tartja kivételnek), hol büszkén (mikor a lecsóról szólva nem mulasztja el kiemelni, hogy ő maga „Arany Fakanál-díjas lecsóművész”), hol meg személyes felháborodottságát elbeszélve utal önmagára. Utóbbi az *Aki lop, nem szop* című esszében fordul elő, ebben az álszentség ellen kirohanó kvázi-röpiratban, amelynek egyik szellemes bekezdése összekapcsolja a kötet két legfontosabb vonulatát (mondjuk az irodalom-tematika mellett), amelyek külön velük foglalkozó esszékben is megjelennek, de bűvópataként itt-ott, akár egy-egy kiszólás erejéig, szinte minden írásban felütik fejüket. Szexualitás és gasztronómia Cserna-Szabó világában (is) szorosan összetartozik, a melankólia és a kiábrándultság mellett többnyire szerelmi kalandok, a nők (illetve férfiak, vö. *A szomdomita Wilde [sic!]*) utáni vágyakozás és a kalandok sikertelensége mentén alakítja az írók felskiccelt arcvonásait, s az evés-ivás, valamint a hozzájuk kapcsolódó tevékenységek nagyjából ugyanilyen elválaszthatatlanok az irodalom lényegétől. Bár kijelenti, hogy „nemigen hiszek a hamvasi szeszrasszizmusban”, ugyanakkor zseniális lecsóesszéjében mintha egy „lecsórasszizmus” körvonalai derengenek. Egy másik esszéjében a szerző valójában újraértelmezi a „szeszrasszizmust”, amennyiben söremberek, borembereket és pálinkaembereket különböztet meg, ám a lecsó lehetséges elkészítési módjait számba véve szakemberhez méltóan toleráns; az egyetlen sarkalatos pont a „szaft helyett szotty” kőbe vésett alaptétele. Gasztronómia és irodalom találkozása esetén megkerülhetetlen Krúdy Gyula, aki érezhetően nagy kedvence Cserna-Szabónak, de mellette (Vánicsa Istvánt idézve) rögtön megjelenik Jókai, mint a magyar irodalmi gasztronómia elfeledett, és talán Krúdyt is túlszárnyaló nagysága. Melléjük pedig Ínyesmester kerül, vagyis Magyar Elek újságíró, akinek generációkat szolgáló szakácskönyvét maga Babits is „oly irodalmi” alkotásnak érezte.

Bár a szövegek nem mentesek a publicisztikus stílus néhol érezhető felületességétől, s egy-két szöveghelyen talán elhagyható lett volna a popkulturális utalások egy része, a szövegek általában kikerülik a potenciális csapdákat. A műfaj szubjektivitása és a novellaszerű építkezés miatt könnyen elcsúszhatna a kultuszépítés/kultuszrombolás irányába, de ezt a kérdést is 13 is örvendetes módon oldja meg. Legpregnansabban a Hamvasról szóló esszében válik nyilvánvalóvá, hogy a szerző jól felismerhetően distinkciót tesz a saját értékpreferenciái és az objektív(nek hitt/szánt/stb.) értékelés között. Jó kérdés, hogy egy irodalmi vagy filozófiai művet meg lehet-e objektívan ítélni: mindenesetre Cserna-Szabó jelzi egyfelől Hamvas iránti rajongását, és ezt ihletetten fogalmazza meg, másfelől viszont jelzi azt is, hogy tudatában van a Hamvas írásművészetét és gondolkodását minimum felszínesnek (ha nem kóklernek) tekintő nézőpont igazságának is.

Végül a címről és a keretről néhány szó. A kötet mottójaként egy rövid Krúdy-szöveg szerepel, amelyben a hajtű egy titkos szerelmi légyott jeleként értelmeződik, egy hátrahagyott nyom, amelyet talán egy detektív hasznosítani tud, ám egy átlagos ember számára (olvasó?) néma marad, olyan jel, amely nem jelent semmit. Az „álmatlan utazó”, aki tanácstalanul nézegeti a meglett hajtűt, az olvasó metaforája: a szerző elképzelései szerint a megértés egy soha el nem érhető, beteljesíthetetlen vágyalom. S egyáltalán nem meglepő, hogy a szexualitással ilyen mélyen összefügg! Az olvasás erotikájának képzetkörét a hátsó borítón olvasható, a kötet Krúdy-esszéjéből vett részlet teszi teljessé, s egyúttal a címben szereplő „mérgezett” szóra is magyarázatot ad: ezt a mérgezett hajtűt az asszonyok döfik a férfiszívbe, paradox módon ezzel az aktussal avatva igazi férfivá a delikvenst. Telitalálat a cím, hiszen evidens módon vonatkoztathatjuk magukra az egyes esszékre is: parányi döfködések sorozata a könyv, a méreg rajtuk a gúny, az irónia, a humor. A borító képéről asszociálhatunk a mérgezett nyílveaszőre is, hiszen ott egy nyilazó nőalakot látunk: ezt az agresszióval összefüggő értelmezést is támogatja a szöveg (pl. az *Defoe Zoltán* című írás: „Tört fogok döfni a jelenkor hálátlan és rongy szívébe...”) De a gazdag értelmezési mezőnek más dimenziói is vannak: vö. a Szép Ernőről szóló nyitó-esszével („Szép Ernő a lélek cukros mérege.”). A kötet feszes kompozícióját még hangsúlyosabbá teszi, hogy – a metaforikusan és konkrét értelemben is központi fontosságú szexualitás szerepének hangsúlyozására – az első esszé rögtön a „coitus” szóval kezdődik; az utolsó esszé pedig a beckett-i (godot-i) abszurd vívódást parafrázálva és aktualizálva zárja le és teszi nyitottá egyszerre a kötetet. Csak bízhatunk az utolsó mondatok mihamarabbi beteljesülésében: „Folytatni kell. / Nem tudjuk folytatni. / Folytatjuk.”